

FEMINIZMUS V SOCIÁLNEJ PRÁCI

MONIKA MAČKINOVÁ - MÁRIA SKALIČANOVÁ

FEMINISM IN SOCIAL WORK

ABSTRAKT

Sociálna práca ako akademická disciplína už dlho zahŕňa ženy a rod ako svoje ústredné kategórie. Profesia sociálnej práce, ktorú začali a udržiavajú prevažne ženy, je domovom niekoľkých generácií feministiek. Nedávny nárast feministických publikácií spustil rekonceptualizáciu vedomostí o sociálnej práci. Vznikajúce publikácie naprieč disciplínami poskytli pohľad na postavenie žien v patriarchálnej spoločnosti, sexistické predsudky sociálnych a behaviorálnych teórií a feminizáciu chudoby. Sociálna práca bola pomalšia v konfrontácii s príležitosťami a výzvami, ktoré ponúka dramatický novší vývoj feministickej teórie, ktorý zahŕňa postštrukturalizmus, dekonštrukciu a francúzsky feminizmus (Dominelli, 2002). Tento článok poskytuje prehľad o postavení feministickej teórie v literatúre sociálnej práce.

Kľúčové slová: feminizmus, predsudky, ideologické prúdy

ABSTRACT

Social work as an academic discipline has long included women and gender as their central categories. The social work profession, which has been started and maintained mainly by women, is home to several generations of feminists. The recent rise of feminist publications has triggered a reconceptualization of social work knowledge. Emerging publications across disciplines provided insight into the position of women in patriarchal society, sexist prejudices of social and behavioral theories, and the feminization of poverty. Social work has been slower in confronting the opportunities and challenges offered by the dramatic recent development of feminist theory, which includes poststructuralism, deconstruction, and French feminism (Dominelli, 2002). This article provides an overview of the position of feminist theory in the social work literature.

Keywords: feminism, prejudices, ideological currents

Fundamentálnym konceptom, ktorý sa využíva v sociálnych vedách, je koncept rodu. Hoci má pôvod vo feministických teóriách, v súčasnosti ho využívajú všetky sociálne analýzy. Sociálna politika (tak na národnej, lokálnej, ako aj medzinárodnej úrovni) tento koncept využíva ako jedno zo svojich východísk (Dominelli,2002).

ROD

Vo feministickom diskurze sa pojem rodu začal používať aj ako analytická kategória, pomocou ktorej je možné poukázať na to, že existujúce „fyzické alebo mentálne účinky pohlavných odlišností boli zveličené za účelom udržiavania systému patriarchálnej moci“ (Pilcher, Whelehan 2004, s. 56).

Vedeckým skúmaním rodu sa zaoberajú rodové štúdiá. Ako uvádzajú Ľubica Kobová a Zuzana Kiczková, ide o interdisciplinárne vedecko-výskumné štúdiá skúmajúce význam rodu v kultúre, spoločnosti a vede. „Rodové štúdiá sa usilujú o integráciu perspektívy rodu do rozličných spoločenskovedných disciplín so zámerom ich obohatenia o nové témy, prístupy, výsledky. Vychádzajú pritom z metodologických prístupov vypracovaných vo feministických teóriách. Zameriavajú sa na skúmanie vzťahov medzi rodmi a predovšetkým na kultiváciu kritického sociálneho myslenia z rodového pohľadu“ (Kobová, Kiczková, 2006).

Feminizmus

Hoci v rámci feministickej vedy existuje značná diskusia o tom, čo predstavuje feminizmus, existuje niekoľko tém spoločných pre väčšinu definícií. Po prvé, predpokladá sa, že spoločne ženám bola a naďalej bude odopieraná spoločenská moc a privilégia rodové normy, úlohy, zodpovednosti a predpoklady. Po druhé, predpokladá sa, že štrukturálna nerovnosť formuje postavenie a postavenie žien, nie osobné činy alebo individuálne okolnosti. Po tretie, je svojou podstatou aktivistická a zaoberá sa „spochybnením podriadeného (alebo znevýhodneného) postavenia žien v spoločnosti ako celku a v ich vlastnej komunite“ (Thompson, 2010). V tomto zmysle feminizmus dobre zapadá do zamerania makropraktickej praxe na kolektívnu akciu a posilnenie postavenia.

Feminizmus však nie je monolitná ideológia, perspektíva alebo hnutie. Prvá vlna feminizmu, konkrétne v Spojených štátoch a Spojenom kráľovstve, zahŕňa prácu aktivistiek z konca 19. a začiatku 20. storočia, ktoré sa zamerali na volebné právo a zákonné práva, ako je vlastníctvo majetku, aj keď sa do značnej miery obmedzovali na prospech bielych žien (McConaughy, 2017). Opätovné objavenie sa ženského hnutia v jeho druhej vlne v 60. rokoch v Spojených

štátoch podnietilo vznik viacerých ideologických prúdov. V rámci každého z nich boli artikulované rôzne vízie, predpoklady, procesy, stratégie a výsledky, ktoré boli v rôznej miere integrované do teórie a praxe sociálnej práce (Dominelli, 2002) Variácie liberálneho a kultúrneho feminizmu mali najväčší vplyv na feministickú prax v rámci tretej vlny feminizmu (1990 – 2010), s osobitným dôrazom na sebavyjadrenie, inklúziu a sexuálne pozitívne prejavy. Rozvíjajúci sa internet bol prijatý ako platforma pre demokratizovanejšie šírenie esejí, videí a manifestov. Súčasná, alebo štvrtá vlna, feministky sa zapájajú do rôznych stratégií, najmä do taktického využívania sociálnych médií, aby spochybňovali sexuálne násilie (napr. hnutie #MeToo), podporovali premenlivé rodové roly a sexuálne identity, skúmali súvislosti medzi rodom a inými formami útlaku a bojovať proti potláčaniu reprodukčných práv spolu s rozšírením zamerania na širšie otázky reprodukčnej spravodlivosti (Zavella, 2020). Zdá sa, že feministky štvrtej vlny si viac uvedomujú globálne feministické snahy a potrebu dekonštruovať dominantné západné feministické naratívy (Rademacher & Fallon, 2017).

Základné princípy feministickej sociálnej práce

Feministická prax presahuje všetky oblasti intervencie sociálnej práce, od mikro po makro. Mnohé feministické princípy skutočne podporujú integráciu mikro a makro sociálnej práce. Prístupy k feministickej makrosociálnej práci sú zakorenené v teóriách, modeloch a súboroch zručností, ktoré načrtli mnohí vedeckí aktivisti. Paralelne s explóziou feministickej učnosti v 80. rokoch a v 90. rokoch 20. storočia položili feministické makropraktizujúce základy pre nové spôsoby zapojenia sa do organizačnej, komunitnej a politickej praxe (Brandwein, 1981). Tieto spisy ponúkali analýzy založené na pohlaví a zdôrazňovali marginalizáciu konkrétnych skupín žien vrátane žien z robotníckej triedy a žien s nízkymi príjmami, farebných žien, lesbičiek, žien so zdravotným postihnutím a starších žien. Ako sa tento súbor literatúry spájal, stál v protiklade k tradičnejším a často konfrontačným prístupom, ktoré sa vyskytujú v makrosociálnej práci.

Na základe tohto súboru prác, ako aj historických a súčasných snáh riešiť problémy žien, možno identifikovať základné princípy praxe feministickej sociálnej práce (Dominelli, 2002) Tieto základné princípy sú nasledovné:

- Rodová šošovka:

Pochopenie, že spoločenská dynamika a vzťahy formujú a sú formované rodovými rolami a zodpovednosťami. Z hľadiska praxe to znamená, že postavenie a skúsenosti žien musia informovať o identifikácii, analýze a riešení problémov, ako aj používaných procesoch. Je lákavé myslieť si, že keďže ženy sú väčšinou praktizujúcich a klientok sociálnej práce, profesia

automaticky zahŕňa rodovú analýzu do intervencií. Tento princíp však hovorí špecificky o pochopení dynamiky moci generovanej rodovými normami, očakávaniami a správaním, nielen žien pracujúcich so ženami.

- Osobné je politické:

Jedno z najznámejších hesiel ženského hnutia v USA, tento princíp spája individuálne skúsenosti žien so širšími spoločenskými štruktúrami a trendmi. Aby sme pochopili a vytvorili toto spojenie, musíme dekonštruovať zdanlivo „všedné“ aspekty toho, čo to znamená byť ženou a mužom, a ako sa tieto roly sociálne reprodujú. Toto vyšetrenie potom informuje o procese zmeny. Jedným zo strategických dôsledkov tohto je demýtizácia vedomostí – že ženy sú „odborníkmi“ vo svojom živote a analýza problémov je postavená na spoločných skúsenostiach. Naratívny vývoj a zvyšovanie povedomia sú primárnymi taktikami na pochopenie a skúmanie spoločenských problémov a obáv a vplyvu, ktorý tieto obavy majú na jednotlivcov. Prax je zameraná na uľahčenie a konanie na základe týchto porozumení.

- Demokratizované štruktúry a procesy:

Vo feministickej praxi sa spôsoby, akými sa dosahuje cieľ alebo zámer, často považujú za rovnako dôležité ako skutočné dosiahnutie. Účasť na procese praxe z feministickej perspektívy znamená uľahčenie spolupráce. Na podporu takýchto kooperatívnych procesov sa zavádzajú štruktúry, ako sú kolektívy alebo „sploštené“ hierarchie. Zatiaľ čo tento princíp má najväčší význam pre vývoj a údržbu programov a organizácií, týka sa aj širšej dynamiky vytvárania sietí a budovania vzťahov ako centrálnych komponentov v praxi. Význam rovnostárstva ako kritického pre feministickú sociálnu prácu je zdôraznený. Záväzok dodržiavať túto zásadu si vyžaduje pozornosť tak procesu, ako aj produktu. To zase môže viesť k napätiu medzi tým, ako sa projekt vyvíja, a výsledkom úsilia.

- Inkluzívnosť a intersekcionalita:

Aj keď je pochopenie rodovej dynamiky nevyhnutné vo feministickej analýze a praxi, nie je jediným faktorom pri pochopení vzorov podriadenosti a útlaku v Spojených štátoch a iných krajinách. Feministky, najmä v rámci liberálnych a kultúrnych krídel, boli kritizované za nedostatočnú pozornosť venovanú rase, triede, sexuálnej identite, (ne)spôsobilosti, veku a iným dimenziám kultúrnej identity. Západné feministky boli vyzvané, aby decentralizovali svoje ohniská a predpoklady a prijali globalizovanejší analytický rámec, takže budovanie vedomostí a strategických zručností, ktoré feministky formulujú v „rozvojových“ krajinách alebo

krajinách globálneho juhu, nie sú len uznávané, ale sú plne podporované. Feminizmus sa čoraz viac zaviazal odstrániť všetky formy útlaku a uľahčiť plnú účasť preklenutím rozdielov.

Táto decentralizácia si vyžaduje prácu smerom k pochopeniu sociálnych problémov a riešení prostredníctvom iných perspektív, ako sú biele ženy zo strednej triedy. Vyžaduje si to tiež dôkladné preskúmanie spôsobov, akými sa rôzne formy privilégií prejavujú v praktickom úsilí (bez ohľadu na to, ako dobre mienené sú snahy) a pochopiť, že akcia alebo zásah, ktorý funguje pre jednu skupinu, by mohol mať škodlivý vplyv na inú.

- Starostlivosť a starostlivosť:

Pretože veľká časť života žien sa zameriava na poskytovanie starostlivosti a podpory iným, feministky kladú vzťahy a starostlivosť do centra rozhodovacích procesov. Vzťahové zodpovednosti sa teda zohľadňujú pri intervenciách a rozvoji programu (napr. poskytovanie starostlivosti o deti na protestných zhromaždeniach). „Spodný riadok“ nemá fiškálny alebo utilitárny charakter, ale je založený na tom, ako sú vzťahy chránené a uľahčované. Tento výchovný rozmer feminizmu možno začleniť do všetkých aspektov praxe.

- Transformačný princíp:

Uznanie rodovej podriadenosti neznamená, že ženy sú len zahrnuté do status quo opatrení, ktoré potom zostávajú nezmenené. Feministická prax hľadá a prispieva k základným štrukturálnym a kultúrnym zmenám v zmysle rodových rolí, noriem a statusu. Okrem toho spochybňuje prejavy iných útlakov, ako je rasizmus, homofóbia, agizmus, a preto je „transformačný, pretože zahŕňa víziu spoločnosti, ktorá neexistuje, a sociálne, politické a ekonomické zmeny považuje za nevyhnutné. tú víziu realizovať“ (Martin, 1990, s. 184).

Súčasne trendy a trendy v budúcnosti

Feminizmus je dynamický a ako taký sa feministická prax neustále vyvíja. Vrodená reflexívna povaha feminizmu viedla k schopnosti reagovať na nové situácie, vrátane hrozieb, ako aj k prepracovaniu analýz tak, aby lepšie odrážali historickú a súčasnú realitu všetkých žien (Hyde, 2008). V ďalšom vývoji feministickej makropraxe možno identifikovať tri súčasné trendy, ktoré majú osobitný význam.

Po druhé, feministická prax musí pokračovať vo vývoji rodových analýz a akcií, na rozdiel od obmedzovania jej rozsahu na „ženy pomáhajúce ženám“. Zatiaľ čo ženy sú hlavnými praktizujúcimi a príjemcami feminizmu, rodový rámec môže odhaliť, ako sú penalizovaní muži, ktorí nespĺňajú mužské normy a diktát spoločnosti. Jasne to vidno v oblasti sociálnej politiky.

Keď sa muži s nízkym príjmom alebo chudobní muži odchýlia od úlohy „živiteľa“, sú sociálnym štátom marginalizovaní. Títo muži nie sú schopní nájsť služby a často sú vystavení verejnému ponižovaniu; súčasný sociálny štát je navrhnutý tak, aby udržal týchto mužov podriadených. To, čo Connell (2005) označuje ako „patriarchálnu dividendu“, ktorá privileguje mužov, je dostupné predovšetkým tým mužom, ktorí prijímajú tradičné rodové roly, ktoré sú často posilnené heterosexuálnymi, triednymi a rasovými privilégiami Messerschmidt a kol., 2018) Naopak, mužom, ktorí zastávajú netradičné rodové roly, ako sú otcovia v domácnosti alebo pracovníci starostlivosti o deti, učitelia základných škôl a dokonca aj priamo praktizujúci sociálni pracovníci, sa upiera plná hodnota tejto „dividendy“. Jemnejšie rodové analýzy, ako napríklad štipendium, ktoré dekonštruuje binárne rodové označenia a uznáva plynulosť pohlaví a rodových identít, by podporilo feministickú prax (Aronson, 2017). Feministky by mali naďalej rozumieť sexuálnym menšinám a transkomunitám, učiť sa od nich a spájať sa s nimi.

Feministická makro prax je holistický rámec, ktorý v konečnom dôsledku volá po uzdravení všetkých úrovni spoločnosti. Zahŕňa a posúva kľúčové prvky sociálnej zmeny v rámci sociálnej práce, najmä posilnenie a elimináciu útlaku (Dominelli, 2002) Feministické perspektívy môžu obohatiť prax a zároveň vyzvať sociálne pracovníčky, aby spoločne riešili problémy, ktoré majú dopad na väčšinu ľudí v ich komunitách a v ich národoch. Feministická sociálna práca vo svojich mnohých podobách poskytuje mocný prostriedok na uzákonenie záväzku sociálnej práce k sociálnej a ekonomickej spravodlivosti.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV:

ARONSON, P. 2017. The dynamics and causes of gender and feminist consciousness and feminist identities. In H. McCammon, V. Taylor, J. Reger, & R. Einwohner (Eds.), *The Oxford handbook of U.S. women's social movement activism* (pp. 335–375). Oxford University Press

BRANDWEIN, R. 1981. Toward the feminization of community and organization practice. *Social Development Issues*, 5, 180–193.

CONNELL, R. 2005. A really good husband: Work/life balance, gender equity and social change. *Australian Journal of Social Issues*, 40, 369–383

DOMINELLI, Lena. 2002. *Feminist Social Work. Theory and Practice*. New York : Palgrave.

HYDE, C. 2008. Feminist approaches to social policy. In J. Midgley, M. Tracy, & M. Livermore (Eds.), *Handbook of social policy* (2nd ed., pp. 247–262). SAGE

KOBOVÁ, E., a Z. KICZKOVÁ. 2006. (ed.) *Rodové štúdiá* [online]. In: *Glosár rodovej terminológie*. Bratislava : Aspekt, OSF, UNIFEM, EKS. Aktualizované: 2006-06-14.

MARTIN, P. 1990. Rethinking feminist organizations. *Gender and Society*, 4(2), 182–206.

McCONNAUGHY, C. 2017. Layers of activism: Women's movements and women in movements approaching the twentieth century. In H. McCammon, V. Taylor, J. Reger, & R. Einwohner (Eds.), *The Oxford handbook of U.S. women's social movement activism* (pp. 29–50). Oxford University Press

MESSERSCHMIDT, J., MARTIN, P., MESSNER, M., and R. CONNELL. (Eds.). 2018. *Gender reckonings*. New York University Press.

PILCHER, J., and I. WHELEHAN. 2004. *50 Key Concepts in Gender Studies*. London : Sage

RADEMACHER, H., and K. FALLON. 2017. The historical roots of a global feminist perspective and the growing global focus among U.S. feminists. In H. McCammon, V. Taylor, J. Reger, & R. Einwohner (Eds.), *The Oxford handbook of U.S. women's social movement activism* (pp. 172–191). Oxford University Press.

THOMPSON, B. 2010. Multiracial feminism: Recasting the chronology of second wave feminism. In N. Hewitt (Ed.), *No permanent waves: Recasting histories of U.S. feminism* (pp. 39–60). Rutgers University Press.

ZAVELLA, P. 2020. *The movement for reproductive justice: Empowering women of color through social activism*. NYU Press.

KONTAKT

prof. PhDr. Monika Mačkinová, PhD.

Katedra sociálnej práce, Pedagogická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

Mgr. Mária Skaličanová

Katedra sociálnej práce, Pedagogická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave